ĢENERĀLADVOKĀTA MACEJA ŠPUNARA [*MACIEJ SZPUNAR*]
SECINĀJUMI,
sniegti 2017. gada 18. maijā [1]

Apvienotās lietas C-588/15 P un C-622/15 P

LG Electronics Inc. (C-588/15 P),
Koninklijke Philips Electronics NV (C-622/15 P)
pret

Eiropas Komisiju

Apelācija – Aizliegtas vienošanās – Televizoru un datoru monitoru kineskopu pasaules tirgus – Lēmums, ar kuru konstatēti divi EKL 81. panta un Līguma par Eiropas Ekonomikas zonu 53. panta pārkāpumi – Vienošanās un saskaņotas darbības cenu, tirgu sadales un ražošanas jaudas jomā – Mātesuzņēmuma atbildība par tā meitasuzņēmuma pārkāpjošu rīcību – Paziņojums par iebildumiem, kas adresēts tikai mātesuzņēmumam – Tiesības uz aizstāvību

Ievads

1. Ar šīm apelācijas sūdzībām prasītājas lūdz atcelt divus Eiropas Savienības Vispārējās tiesas spriedumus – 2015. gada 9. septembra spriedumu *LG Electronics*/Komisija [2] un 2015. gada 9. septembra spriedumu *Philips*/Komisija [3], ar kuriem tā noraidīja prasības atcelt Komisijas 2012. gada 5. decembra Lēmumu C(2012) 8839 *final* attiecībā uz procedūru atbilstīgi LESD 101. pantam un EEZ līguma 53. pantam (lieta COMP/39.437 – TV un datoru monitoru kineskopi) (turpmāk tekstā – "apstrīdētais lēmums"), – un, pakārtoti, samazināt prasītājām uzliktos attiecīgos naudas sodus.

2. Šajās apelācijas sūdzībās, kas apvienotas mutvārdu procesam un sprieduma pasludināšanai [4], it īpaši ir izvirzīts vēl neaplūkots jautājums par tiesību uz aizstāvību ievērošanu gadījumā, ja naudas sods par meitasuzņēmuma pārkāpjošu rīcību ir uzlikts tā mātesuzņēmumam. Precīzāk, būs jānosaka, vai mātesuzņēmuma tiesības uz aizstāvību ir pārkāptas, ja Eiropas Komisija tam adresē paziņojumu par iebildumiem, nenosūtot to arī meitasuzņēmumam, par kura rīcību ir jautājums, it īpaši, ja šis meitasuzņēmums ir bankrotējis, tādējādi liedzot mātesuzņēmumam jebkādu pieeju meitasuzņēmuma dokumentiem.

Tiesvedības priekšvēsture

3. No pārsūdzētajiem spriedumiem izrietošās tiesvedību priekšvēstures apkopojums ir šāds.

1 Oriģinālvaloda – franču.

2 T-91/13, nav publicēts, turpmāk tekstā – "spriedums lietā *LGE*", EU:T:2015:609.

3 T-92/13, nav publicēts, turpmāk tekstā – "spriedums lietā *Philips*", EU:T:2015:605.

4 Ar Tiesas 2017. gada 7. februāra nolēmumu.

4. Apstrīdētajā lēmumā Komisija norādīja, ka galvenie katodstaru lampu (turpmāk tekstā – "*CRT*") ražotāji pasaules tirgū ir pārkāpuši LESD 101. pantu un Līguma par Eiropas Ekonomikas zonu (OV 1994, L 1, 3. lpp.) 53. pantu, piedaloties divos atsevišķos pārkāpumos, attiecībā uz, pirmkārt, datoru monitoru krāsu kineskopu (turpmāk tekstā – "*CDT*") tirgu un, otrkārt, televizoru krāsu kineskopu (turpmāk tekstā – "*CPT*") tirgu.

5. *LG Electronics Inc.* (turpmāk tekstā – "*LGE*") ir plaša patēriņa elektroiekārtu piegādātāja. *Koninklijke Philips Electronics NV* (turpmāk tekstā – "*Philips*") ir *Philips* grupas mātesuzņēmums, kas specializējies elektropreču ražošanā.

6. *LGE* un *Philips* ražoja *CRT* līdz 2001. gada 1. jūlijam. Šajā datumā abas prasītājas nodeva visas savas darbības attiecībā uz *CRT* kopuzņēmumam – *LPD* grupai, kuru vadīja sabiedrība *LG Philips Displays Holding BV*.

7. Apstrīdētajā lēmumā Komisija norādīja, ka, no vienas puses, *LGE*, kā arī tās meitasuzņēmumi un, no otras puses, *Philips* meitasuzņēmumi piedalījās aizliegtās vienošanās attiecībā uz *CDT* un *CPT*, līdz 2001. gada 1. jūlijā darbība attiecībā uz *CRT* tika nodota *LPD* grupai. Līdz ar to *LGE* un *Philips* ir atbildīgas par šiem abiem pārkāpumiem.

8. Turklāt Komisija norādīja, ka prasītājas kā mātesuzņēmumi ir jāuzskata par solidāri līdzatbildīgām par *LPD* grupas dalību aizliegtu vienošanos darbībās attiecībā uz *CDT* un *CPT* laikposmā no 2001. gada 1. jūlija līdz 2006. gada 30. janvārim.

9. Tādējādi Komisija apstrīdētā lēmuma 1. panta 1. punkta c) un d) apakšpunktā attiecīgi norādīja, ka aizliegtas vienošanās par *CDT* darbībās *Philips* piedalījās no 1997. gada 28. janvāra līdz 2006. gada 30. janvārim, bet *LGE* – no 1996. gada 24. oktobra līdz 2006. gada 30. janvārim. Komisija apstrīdētā lēmuma 1. panta 2. punkta attiecīgi f) un g) apakšpunktā arī norādīja, ka aizliegtas vienošanās par *CPT* darbībās *Philips* piedalījās no 1999. gada 21. septembra līdz 2006. gada 30. janvārim, bet *LGE* – no 1997. gada 3. decembra līdz 2006. gada 30. janvārim.

10. Saistībā ar pārkāpumu attiecībā uz *CDT* Komisija ar apstrīdētā lēmuma 2. panta 1. punkta attiecīgi c) līdz e) apakšpunktu attiecīgi uzlika naudas sodu *Philips* EUR 73 185 000 apmērā, *LGE* – EUR 116 536 000 apmērā un šīm abām sabiedrībām, solidāri līdzatbildīgām, – EUR 69 048 000 apmērā. Saistībā ar pārkāpumu attiecībā uz *CPT* Komisija ar apstrīdētā lēmuma 2. panta 2. punkta attiecīgi c) līdz e) apakšpunktu uzlika naudas sodu *Philips* EUR 240 171 000 apmērā, *LGE* – EUR 179 061 000 apmērā un šīm abām sabiedrībām, solidāri līdzatbildīgām, – EUR 322 892 000 apmērā.

Tiesvedība Vispārējā tiesā un pārsūdzētie spriedumi

11. Ar pieteikumu, kas Vispārējās tiesas kancelejā iesniegts attiecīgi 2013. gada 14. un 15. februārī, *LGE* un *Philips* katra cēla prasību atcelt apstrīdēto lēmumu, ciktāl tas attiecās uz katru no tām, vai, pakārtoti, samazināt naudas sodus, kas tām bija uzlikti ar minēto lēmumu.

12. Savas prasības pamatojumam *LGE* izvirzīja septiņus atcelšanas pamatus. Pirmais pamats bija balstīts uz *LGE* tiesību uz aizstāvību pārkāpumu, jo *LPD* grupa tika izslēgta no procesa. Sprieduma lietā *LGE* 67.–91. punktā Vispārējā tiesa izskatīja un noraidīja minēto pamatu kā nelietderīgu un katrā ziņā nepamatotu. Vispārējā tiesa noraidīja arī pārējos *LGE* izvirzītos pamatus un attiecīgi noraidīja prasību kopumā.

13. Savas prasības pamatojumam *Philips* izvirzīja astoņus atcelšanas pamatus. Otrais pamats bija balstīts uz LESD 101. panta, Līguma par Eiropas Ekonomikas zonu 53. panta, Regulas (EK) Nr. 1/2003[5] 27. panta 1. punkta, tiesību uz aizstāvību, tostarp tiesību tikt uzklausītam, un labas pārvaldības principa pārkāpumu, jo Komisija nesauca *LPD* grupu pie atbildības par pārkāpumiem, kuros tā tika vainota. Vispārējā tiesa izvērtēja un noraidīja šo pamatu sprieduma lietā *Philips* 74.–99. punktā. Vispārējā tiesa noraidīja arī pārējos *Philips* izvirzītos pamatus un attiecīgi noraidīja prasību kopumā.

Lietas dalībnieku prasījumi

14. *LGE* lūdz Tiesu (lieta C-588/15 P):

– atcelt spriedumu lietā *LGE*,

– atcelt apstrīdētā lēmuma 1. panta 1. punkta d) apakšpunktu un 2. punkta g) apakšpunktu, kā arī 2. panta 1. punkta d) un e) apakšpunktu un 2. punkta d) un e) apakšpunktu,

– samazināt tai uzliktos naudas sodus, un

– piespriest Komisijai atlīdzināt tiesāšanās izdevumus abās instancēs.

15. *Philips* lūdz Tiesu (lieta C-622/15 P):

– atcelt spriedumu lietā *Philips*,

– atcelt apstrīdētā lēmuma 1. panta 1. punkta c) apakšpunktu un 2. punkta f) apakšpunktu, kā arī 2. panta 1. punkta c) un e) apakšpunktu un 2. punkta c) un e) apakšpunktu,

– samazināt tai uzliktos naudas sodus, un

– piespriest Komisijai atlīdzināt tiesāšanās izdevumus abās instancēs.

16. Komisija lūdz Tiesu noraidīt apelācijas sūdzības un piespriest prasītājām atlīdzināt tiesāšanās izdevumus.

Analīze

17. Savu apelācijas sūdzību pamatojumam *LGE* un *Philips* attiecīgi izvirza trīs un četrus pamatus, kas daļēji pārklājas.

18. Atbilstoši Tiesas vēlmei es savā analīzē aprobežošos ar *LGE* iesniegtās apelācijas sūdzības pirmo pamatu un *Philips* iesniegtās apelācijas sūdzības otro pamatu, kuri – kā viens, tā otrs – ir balstīti uz tiesību uz aizstāvību pārkāpumu, kas izriet no tā, ka paziņojums par iebildumiem nebija nosūtīts to kopīgajam meitasuzņēmumam – *LPD* grupai.

5 Padomes 2002. gada 16. decembra Regula par to konkurences noteikumu īstenošanu, kas noteikti Līguma [101.] un [102.] pantā (OV 2003, L 1, 1. lpp.).

Pārsūdzētie spriedumi

Spriedums lietā LGE

19. Ar savu pirmo pamatu pirmajā instancē *LGE* apgalvoja, ka Komisija ir pārkāpusi tās tiesības uz aizstāvību, neadresējot paziņojumu par iebildumiem un apstrīdēto lēmumu *LPD* grupai.

20. Vispārējā tiesa izskatīja un noraidīja šo pamatu sprieduma lietā *LGE* 67.–91. punktā.

21. Pirmkārt, vispirms atgādinot judikatūru attiecībā uz tiesību uz aizstāvību ievērošanu, kā arī mātesuzņēmuma atbildības noteikšanu, Vispārējā tiesa konstatēja, ka nav iespējams vainot Komisiju par to, ka netika noteikts *LPD* grupas pārkāpums, un tāpēc prasītājas argumenti par tās tiesību uz aizstāvību pārkāpumu nebija lietderīgi (sprieduma lietā *LGE* 68.–83. punkts).

22. Otrkārt, sprieduma lietā *LGE* 84.–91. punktā Vispārējā tiesa, atbildot uz *LGE* argumentu, kas balstīts tajā, ka tā nevarēja nodrošināt savu aizstāvību, jo nebija pieejami *LPD* grupas dokumenti, noraidīja šo pamatu kā nepamatotu. Vispārējā tiesa šajā ziņā konstatēja, ka, tā kā šie dokumenti nebija daļa no dokumentiem, uz kuriem Komisija balstījās, pieņemot apstrīdēto lēmumu, prasītāja nevar apgalvot, ka tā nebūtu varējusi darīt zināmu savu viedokli par šīs iestādes izmantotajiem dokumentiem (sprieduma lietā *LGE* 85. punkts).

23. Tālāk Vispārējā tiesa norādīja, ka saskaņā ar vispārējo rūpības pienākumu prasītājai bija pienākums arī kopuzņēmuma likvidācijas ar tiesas nolēmumu apstākļos nodrošināt savu grāmatvedības dokumentu un elementu arhīvu pareizu saglabāšanu, kas ļautu izsekot tā darbībai, it īpaši, lai būtu pieejami pierādījumi, kas vajadzīgi attiecībā uz administratīvo procesu vai tiesvedību (sprieduma lietā *LGE* 86. un 87. punkts), neraugoties uz grūtībām, kas izriet no Nīderlandes bankrota tiesībām un *LPD* grupas maksātnespējas administratora nesadarbošanās (sprieduma lietā *LGE* 88. un 89. punkts).

24. Visbeidzot Vispārējā tiesa arī precizēja, ka, lai gan Komisija nebija oficiāli iesaistījusi *LPD* grupu administratīvajā procesā, tā bija pieprasījusi informāciju no dažādām šīs grupas sabiedrībām un bija veikusi pārbaudes tās telpās (sprieduma lietā *LGE* 90. punkts).

Spriedums lietā Philips

25. Ar otrā pamata otro daļu pirmajā instancē *Philips* apgalvoja, ka Komisija, neiesaistot *LPD* grupu administratīvajā procesā, tai liedza piekļuvi informācijai, kas bija vajadzīga tās aizstāvībai.

26. Vispārējā tiesa izskatīja un noraidīja šo pamatu sprieduma lietā *Philips* 90.–99. punktā.

27. Pēc tam, kad Vispārējā tiesa bija atgādinājusi judikatūru attiecībā uz tiesību uz aizstāvību ievērošanu, kā arī mātesuzņēmuma atbildības noteikšanu, tā nosprieda, ka Komisija, nevainodama *LPD* grupu par tās rīcību, nav pieļāvusi pārkāpumus (sprieduma lietā *Philips* 91.–97. punkts).

28. Turklāt Vispārējā tiesa norādīja, ka saskaņā ar vispārējo rūpības pienākumu *Philips* arī kopuzņēmuma likvidācijas ar tiesas nolēmumu apstākļos bija jānodrošina savu grāmatvedības dokumentu un elementu arhīvu pareiza saglabāšana, kas ļautu izsekot tās darbībai, it īpaši, lai būtu pieejami pierādījumi, kas vajadzīgi attiecībā uz administratīvajiem procesiem vai tiesvedību. Katrā ziņā Vispārējā tiesa precizēja, ka no lietas materiāliem izriet, ka Komisija bija pieprasījusi informāciju no dažādām *LPD* grupas sabiedrībām (sprieduma lietā *Philips* 97. punkts).

29. Vēl Vispārējā tiesa norādīja, ka, lai saņemtu samazinājumu par savu sadarbību, prasītāja bija sniegusi Komisijai informāciju par *LPD* grupas dalību aizliegtas vienošanās darbībās, kas nozīmē, ka tai bija daudz elementu šajā sakarā, ko tā varēja izmantot, lai efektīvi īstenotu savu aizstāvību (sprieduma lietā *Philips* 98. punkts).

Lietas dalībnieku argumenti

LGE argumenti

30. *LGE* apgalvo, ka Vispārējā tiesa, konstatējot, ka Komisija, izlemdama nenodot paziņojumu par iebildumiem *LPD* grupai, nav pārkāpusi tās tiesības uz aizstāvību, ir pieļāvusi kļūdu tiesību piemērošanā.

31. Pirmkārt, *LGE* apstrīd pirmā pamata kā nelietderīga noraidīšanu pirmajā instancē (sprieduma lietā *LGE* 83. punkts). Tā apgalvo, ka minētā sprieduma 73.–82. punktā izklāstītie pamati skar atšķirīgu jautājumu, kas netika izvirzīts Vispārējā tiesā, proti, vai Komisija pieļāva kļūdu, uzskatīdama, ka *LGE* ir atbildīga par pārkāpumu. Saskaņā ar tās viedokli secinājums, ka Komisija varēja pieprasīt atbildību no *LGE*, nepadarot nelietderīgu tās pamatu, kas balstīts uz tiesību uz aizstāvību pārkāpumu.

32. *LGE* pārmet, ka Vispārējā tiesa ir atzinusi neierobežotu rīcības brīvību Komisijai lemt, vai paziņojums par iebildumiem ir jāadresē mātesuzņēmumam vai tā meitasuzņēmumam.

33. *LGE* uzskata, ka zināmos apstākļos, kā šajā lietā, šo rīcības brīvību ierobežo tiesību uz aizstāvību ievērošana. No sprieduma lietā Komisija/*Tomkins*[6] izrietot, ka, ja meitasuzņēmums sniedz attaisnojošus pierādījumus, kas iegūti no tā reģistriem vai intervijām ar darbiniekiem, mātesuzņēmums automātiski gūst labumu no šiem pierādījumiem. Tādējādi mātesuzņēmuma spēja izmantot savas tiesības uz aizstāvību esot atkarīga no tā meitasuzņēmuma iesaistes procesā.

34. *LGE* norāda, ka šajā lietā, ja *LPD* grupa būtu aicināta aizstāvēt sevi un būtu sniegusi attaisnojošus pierādījumus, tā automātiski būtu bijusi ieguvēja. Tādējādi, atsaucoties uz spriedumu *Solvay*/Komisija[7], *LGE* apgalvo, ka nevarot tikt izslēgts, ka, ja Komisija būtu adresējusi paziņojumu par iebildumiem *LPD* grupai, tā būtu varējusi sniegt noderīgus pierādījumus savai aizstāvībai.

35. Prakse vērsties gan pie meitasuzņēmuma, gan pie mātesuzņēmuma turklāt izrietot no Komisijas procedūru rokasgrāmatas attiecībā uz LESD 101. un 102. panta piemērošanu[8]. Tam, ka Komisija nosūtīja anketas *LPD* grupai, neesot nozīmes, jo kā attaisnojošu elementu avots anketas neesot bijušas pielīdzināmas paziņojumam par iebildumiem. Atbildētājam esot jāzina iebildumi, pirms tas var pilnībā izmantot savas tiesības uz aizstāvību.

36. Otrkārt, *LGE* kritizē sprieduma lietā *LGE* pamatojumu, kura dēļ tās pamats tika noraidīts kā nepamatots.

37. *LGE* uzskata, ka ar to, ka tā varēja sniegt apsvērumus par Komisijas izmantotajiem elementiem, un to, ka Komisija ieguva informāciju no *LPD* grupas, neesot bijis pietiekami, lai nodrošinātu tās tiesību uz aizstāvību ievērošanu. Turklāt *LGE* kritizē Vispārējās tiesas konstatējumu, ka tai bija jānodrošina pienācīga savu grāmatvedības dokumentu un elementu arhīvu saglabāšana, kas ļautu izsekot kopuzņēmuma darbībai (sprieduma lietā *LGE* 86. punkts). Šis pienākums attiecoties uz gadījumiem,

6 Spriedums, 2013. gada 22. janvāris (C-286/11 P, EU:C:2013:29, 39. punkts).

7 Spriedums, 2011. gada 25. oktobris (C-109/10 P, EU:C:2011:686, 62. punkts).

8 *Manual of procedure for the application of Articles 101 and 102 TFEU*, 2012. gads. Skat. http://ec.europa.eu/competition/antitrust/information_en.html (turpmāk tekstā – "Komisijas procedūru rokasgrāmata").

kad mātesuzņēmums nodod meitasuzņēmumu trešajai personai un, noslēdzot līgumu, var efektīvi sev nodrošināt piekļuvi dokumentiem. *LGE* paskaidro, ka tā bija zaudējusi kontroli pār savu meitasuzņēmumu tā bankrota dēļ, jo bankrota administratoram neesot bijis pienākuma tai nodrošināt nepārtrauktu piekļuvi dokumentiem.

Philips argumenti

38. *Philips* apgalvo, ka Vispārējā tiesa ir pieļāvusi kļūdu tiesību piemērošanā, kad tā konstatēja, ka Komisija, neadresēdama paziņojumu par iebildumiem *LPD* grupai, nav izdarījusi nekādu procesuālu pārkāpumu (sprieduma lietā *Philips* 75.–82. punkts).

39. *Philips* neapstrīd Komisijas spēju attiecināt atbildību par pārkāpumu uz mātesuzņēmumu, kuram ir bijusi izšķiroša ietekme uz meitasuzņēmuma rīcību. Tā norāda, ka tas neatrisina jautājumu par to, vai Komisijai būtu jāiesaista šīs abas vienības administratīvajā procesā. Tā apgalvo, ka šajā gadījumā tās atbildība ir "tikai atvasināta" no tās meitasuzņēmuma atbildības un, tā kā atbildība nav tieši attiecināta uz *LPD* grupu, tās atbildība kā mātesuzņēmumam "pārsniedz" attiecīgā meitasuzņēmuma atbildību saskaņā ar spriedumu lietā *Total*/Komisija [9].

40. *Philips* norāda, ka tās meitasuzņēmums administratīvajā procesā vairs neietilpa tajā pašā uzņēmumā, jo tas bija pakļauts maksātnespējas administratora kontrolei kopš 2006. gada 30. janvāra. *Philips* apstiprina, ka, tā kā tās meitasuzņēmums nebija iesaistīts administratīvajā procesā un, it īpaši, nebija saņēmis paziņojumu par iebildumiem, tam nebija nedz iespējas, nedz pienākuma aizstāvēties pret Komisijas apgalvojumiem. Turklāt tikai *LPD* grupas maksātnespējas administratora rīcībā esot bijusi dokumentācija par grupas darbību un esot bijusi piekļuve attiecīgajiem darbiniekiem. Ņemot vērā tās meitasuzņēmuma bankrotu, *Philips* apgalvo, ka tai nebija iespējams nodrošināt piekļuvi šai dokumentācijai, lai sniegtu tās aizstāvībai nepieciešamos pierādījumus.

41. *Philips* uzskata, ka Komisijai bija jāņem vērā, ka tā bija zaudējusi kontroli pār savu meitasuzņēmumu un tai vairs nebija piekļuves *LPD* grupas dokumentācijai. *Philips* apgalvo, ka, ja Komisija būtu iekļāvusi *LPD* grupu administratīvajā procesā, *LPD* grupa būtu varējusi sevi aizstāvēt un tā arī būtu varējusi labāk nodrošināt savu aizstāvību. Komisijas lēmums izslēgt *LPD* grupu no administratīvā procesa tādējādi esot liedzis *Philips* pilnībā izmantot savas tiesības uz aizstāvību.

Komisijas argumenti

42. Komisija apgalvo, ka attiecīgie pamati esot nepieņemami, ciktāl tie ir vērsti pret faktu novērtējumu, un katrā ziņā tie neesot pamatoti.

43. Komisija apgalvo, ka saskaņā ar pastāvīgo judikatūru [10] tā var uzlikt naudas sodu vienai vai otrai vienībai – mātesuzņēmumam vai meitasuzņēmumam –, kas veido vienu uzņēmumu. Komisija uzskata, ka prasītājas kļūdaini norāda, ka mātesuzņēmums automātiski gūtu labumu no meitasuzņēmuma atbildības samazināšanas. Neesot nekāda pamata samazināt mātesuzņēmuma atbildību tādu procesuālu pārkāpumu gadījumā, kas ietekmē meitasuzņēmuma tiesības, piemēram, ja paziņojums par iebildumiem nav likumīgi paziņots meitasuzņēmumam.

9 Spriedums, 2015. gada 17. septembris (C-597/13 P, EU:C:2015:613, 35. un 38. punkts).

10 Spriedumi, 2011. gada 3. marts, *Siemens* un *VA Tech Transmission & Distribution*/Komisija (no T-122/07 līdz T-124/07, EU:T:2011:70, 151. punkts), un 2012. gada 27. jūnijs, *Bolloré*/Komisija (T-372/10, EU:T:2012:325, 50. punkts).

44. Turklāt Komisija apgalvo, ka spriedumā lietā *Solvay*/Komisija [11] pieņemtais risinājums nav piemērojams šajā gadījumā. Tā apgalvo, ka šis spriedums attiecas uz piekļuvi Komisijas lietas materiāliem un tas nevarot tikt izmantots, lai apgalvotu, ka Komisijai būtu jānodrošina piekļuve informācijai, kuras nav tās rīcībā. Šajā lietā Komisija esot saņēmusi attiecīgo informāciju no *LPD* grupas, nosūtot tai aptaujas anketu un veicot pārbaudi. *LGE*, īstenojot savu aizstāvību, esot bijusi piekļuve šiem elementiem. Komisijai neesot jānodrošina, lai citas sabiedrības, kas nav atbildētāja, iesniegtu attaisnojošus pierādījumus. Atbildot uz *LGE* argumentu, kas balstīts uz Komisijas procedūru rokasgrāmatu, pēdējā minētā precizē, ka norādītā rokasgrāmata nav saistoša un var tikt pielāgota konkrētā gadījuma vajadzībām, tādējādi atšķirība procesā salīdzinājumā ar rokasgrāmatu neesot pietiekama, lai pierādītu kļūdu tiesību piemērošanā.

45. Komisija uzskata, ka Vispārējā tiesa mātesuzņēmumu rūpības pienākumu, ciktāl tas attiecas uz piekļuves meitasuzņēmumu dokumentācijai nodrošināšanu, nav interpretējusi kā absolūtu pienākumu. Gluži pretēji, Vispārējā tiesa izskatīja šīs lietas faktus, norādot, ka *LGE* un *Philips* visā pārkāpuma izdarīšanas laikā bija cieša saikne ar *LPD* grupu un tādējādi tās esot varējušas saglabāt savos attiecīgajos arhīvos vai citā veidā atbilstošo informāciju.

Vērtējums

Par apelācijas sūdzības pamatu piemērojamību

46. Nosacījumi, kādos mātesuzņēmums var tikt uzskatīts par atbildīgu par tā meitasuzņēmuma dalību aizliegtas vienošanās darbībās, ir aplūkoti pastāvīgajā judikatūrā.

47. Jāatgādina, ka Savienības konkurences tiesības attiecas uz uzņēmumu, proti, ekonomisku vienību, darbību, kas no juridiskā viedokļa var sastāvēt no vairākām fiziskām vai juridiskām personām. Ja šāda ekonomiska vienība pārkāpj konkurences noteikumus, tai saskaņā ar personiskas atbildības principu ir jāatbild par šo pārkāpumu. Pēc tam pārkāpumā nepārprotami ir jāvaino juridiska persona, kurai adresēts paziņojums par iebildumiem un Komisijas lēmums [12].

48. Saskaņā ar Tiesas pastāvīgo judikatūru atbildība par meitasuzņēmuma rīcību var tikt attiecināta uz tā mātesuzņēmumu, ja šis meitasuzņēmums autonomi nenosaka savu rīcību tirgū. Šādā situācijā, tā kā mātesuzņēmums un tā meitasuzņēmums ir vienas ekonomiskās vienības daļas un tātad veido vienu uzņēmumu LESD 101. panta izpratnē, Komisijai ir tiesības mātesuzņēmumam adresēt lēmumu, ar kuru tiek uzlikti naudas sodi, un turklāt netiek prasīts pierādīt mātesuzņēmuma personisku dalību pārkāpumā [13].

49. Vēl nesen šajā jautājumā tomēr joprojām bija domstarpības, kas ietekmēja pašu šī mehānisma ideju, kura ļāva noteikt mātesuzņēmuma, kurš nav bijis iesaistīts pārkāpumā, atbildību [14]. No vienas puses, Tiesa konstatēja, ka konkrētajā gadījumā attiecīgais mātesuzņēmums "pats ir izdarījis" Savienības konkurences tiesību normu pārkāpumu [15]. No otras puses, Tiesa nosprieda, ka mātesuzņēmuma atbildība ir "tikai atvasināta" no tās meitasuzņēmuma atbildības [16].

11 Spriedums, 2011. gada 25. oktobris, *Solvay*/Komisija (C-109/10 P, EU:C:2011:686, 62. punkts).

12 Skat. spriedumu, 2009. gada 10. septembris, *Akzo Nobel* u.c./Komisija (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 54.–57. punkts, kā arī tajos minētā judikatūra).

13 Skat. spriedumus, 2009. gada 10. septembris, *Akzo Nobel* u.c./Komisija (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 58., kā arī 59. punkts), un 2016. gada 16. jūnijs, *Evonik Degussa* un *AlzChem*/Komisija (C-155/14 P, EU:C:2016:446, 27. punkts).

14 Skat. ģenerāladvokāta N. Vāla [*N. Wahl*] secinājumus lietā *Akzo Nobel* u.c./Komisija (C-516/15 P, EU:C:2016:1004, 52.–69. punkts).

15 Spriedumi, 2013. gada 26. novembris, *Kendrion*/Komisija (C-50/12 P, EU:C:2013:771, 55. punkts), un 2014. gada 10. aprīlis, Komisija u.c./*Siemens Österreich* u.c. (no C-231/11 P līdz C-233/11 P, EU:C:2014:256, 47. punkts).

16 Spriedumi, 2013. gada 22. janvāris, Komisija/*Tomkins* (C-286/11 P, EU:C:2013:29, 37., 39., 43. un 49. punkts), kā arī 2015. gada 17. septembris, *Total*/Komisija (C-597/13 P, EU:C:2015:613, 38. punkts).

50. Nesen pasludinātā spriedumā Tiesa norādīja, ka mātesuzņēmums, kas ticis vainots tā meitasuzņēmuma pārkāpjošā rīcībā, ir personīgi sodīts par Savienības konkurences tiesību normu pārkāpumu, ko tas pats esot izdarījis, jo tam esot bijusi izšķiroša ietekme uz meitasuzņēmumu, kas tam ļāva ietekmēt meitasuzņēmuma rīcību tirgū [17]. Tādējādi, pieņemot, ka mātesuzņēmuma atbildība izriet no meitasuzņēmuma pārkāpjošas rīcības, tiek uzskatīts, ka pret konkurenci vērstu rīcību ir veicis šis mātesuzņēmums, jo tas ar savu meitasuzņēmumu veidoja vienu ekonomisku vienību [18].

51. Jānorāda, ka šīs apelācijas sūdzības, protams, skar līdzīgu problēmu, taču daudz šaurākā skatījumā, par mātesuzņēmuma tiesību uz aizstāvību faktisku izmantošanu, pieņemot, ka tam administratīvā procesa laikā vairs nav kontroles pār savu bijušo meitasuzņēmumu.

52. Šajās apelācijas sūdzībās mātesuzņēmumi – prasītājas – neapstrīd atbildības par to kopīgā meitasuzņēmuma pārkāpjošajām darbībām uzlikšanu *LPD* grupai. Prasītāju izvirzītie pamati abās apelācijas sūdzībās ir balstīti uz principa par tiesību uz aizstāvību ievērošanu pārkāpumu, kas izrietot no tā, ka Komisija neadresēja paziņojumu par iebildumiem *LPD* grupai un ka tādējādi prasītājas neesot varējušas izmantot iespējamos attaisnojošos elementus, ko šis meitasuzņēmums būtu varējis sniegt savai aizstāvībai [19].

Par tiesību uz aizstāvību iespējamo pārkāpumu

53. Saskaņā ar Tiesas pastāvīgo judikatūru, ko šajā lietā piemēroja Vispārējā tiesa [20], tiesību uz aizstāvību ievērošana administratīvo procesu norisē konkurences politikas jomā ir vispārējs Savienības tiesību princips [21].

54. Lai būtu ievērotas tiesības uz aizstāvību, attiecīgajam uzņēmumam administratīvā procesa laikā ir jādod iespēja pienācīgi darīt zināmu savu viedokli par attiecīgo faktu un apstākļu esamību un atbilstību, kā arī par dokumentiem, kurus Komisija izmantojusi, lai pamatotu apgalvojumu par pārkāpuma esamību [22].

55. Šajās apelācijas sūdzībās ir izvirzīts jautājums par to, vai šīs prasības ir ievērotas attiecībā uz mātesuzņēmumu, pieņemot, ka Komisija nolemj neadresēt paziņojumu par iebildumiem meitasuzņēmumam, kurš piedalījies aizliegtas vienošanās darbībās, bet šis meitasuzņēmums ir bankrotējis, tāpēc tā rīcībā esošie dokumenti un darbinieki vairs nav pieejami mātesuzņēmumam.

17 Spriedums, 2017. gada 27. aprīlis, *Akzo Nobel* u.c./Komisija (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 56. punkts, kā arī tajā minētā judikatūra).

18 Šajā ziņā skat. spriedumu, 2017. gada 27. aprīlis, *Akzo Nobel* u.c./Komisija (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 72., kā arī 73. punkts).

19 *LGE* savā replikas rakstā it īpaši norāda, ka tā iebilst nevis pret to, ka Komisija būtu pieļāvusi pārkāpumu, nesaucot pie atbildības tās meitasuzņēmumu, bet gan ka tā, neadresēdama paziņojumu par iebildumiem minētajam meitasuzņēmumam, ir pārkāpusi *LGE* tiesības uz aizstāvību.

20 Skat. sprieduma lietā *LGE* 68.–70. punktu un sprieduma lietā *Philips* 91.–93. punktu.

21 Spriedums, 1979. gada 13. februāris, *Hoffmann-La Roche*/Komisija (85/76, EU:C:1979:36, 9. punkts). Skat. arī spriedumu, 2009. gada 3. septembris, *Prym* un *Prym Consumer*/Komisija (C-534/07 P, EU:C:2009:505, 26. punkts, kā arī tajā minētā judikatūra).

22 Skat. spriedumu, 2009. gada 9. jūlijs, *Archer Daniels Midland*/Komisija (C-511/06 P, EU:C:2009:433, 88. punkts un tajā minētā judikatūra).

56. Vēlos norādīt, ka paziņojums par iebildumiem, kas minēts Regulas Nr. 1/2003 27. panta 1. punktā [23], ir būtiska procesuālā garantija, ar ko tiek piemērots princips par tiesību uz aizstāvību ievērošanu, jo tas ļauj tā adresātam lietderīgi paust savus argumentus pret to ierosinātā procesā [24]. Paziņojumā par iebildumiem ir nepārprotami jāprecizē fiziskā vai juridiskā persona, kurai tiks uzlikti naudas sodi, un tam ir jābūt adresētam šai personai, norādot, kādā statusā tā tiek vainota varbūtējos faktos [25].

57. Tādējādi paziņojuma par iebildumiem mērķis ir ļaut ikvienai juridiskai personai, uz kuru attiecas administratīvais process konkurences jomā, individuāli izmantot tiesības uz aizstāvību.

58. Tādējādi šīs procesuālās garantijas ievērošana attiecībā uz mātesuzņēmumu, kas saņēmis paziņojumu par iebildumiem, nevar būt apdraudēta tikai tāpēc, ka paziņojums par iebildumiem nav bijis adresēts citai juridiskai personai, proti, tā meitasuzņēmumam, kas tieši piedalījies šajā pārkāpumā.

59. Šis apsvērums, manuprāt, ir spēkā, neraugoties uz to, ka iespējami attaisnojoši elementi, ko meitasuzņēmums sniedzis savā atbildē uz paziņojumu par iebildumiem, varētu palīdzēt mātesuzņēmumam.

60. Pat ņemot vērā situācijas īpatnību, kurā vienā pārkāpumā var tikt vainotas vairākas juridiskas personas, kas veido vienu ekonomisku vienību, es nedomāju, ka vienas juridiskas personas apsūdzība varētu tikt analizēta kā citu tādu juridisku personu aizstāvības pamats, kuras autonomi izmanto savas tiesības uz aizstāvību.

61. Kā izriet no Regulas Nr. 1/2003 27. panta 1. punkta, paziņojuma par iebildumiem nosūtīšana ir obligāta procesuāla prasība, lai nodrošinātu, ka tiek izmantotas lēmuma, ar kuru tiek konstatēts pārkāpums, adresāta tiesības uz aizstāvību [26]. Tomēr, ja Komisija izlemj likumīgi nepieprasīt meitasuzņēmuma atbildību – kas nav apstrīdēts šajās apelācijas sūdzībās [27] – tai nevar būt pienākums nosūtīt paziņojumu par iebildumiem šim meitasuzņēmumam.

62. No tā izriet – kā Vispārējā tiesa šajā lietā pamatoti nospriedusi (sprieduma lietā *LGE* 83. punkts un sprieduma lietā *Philips* 97. punkta pirmais teikums) –, ka tas, ka meitasuzņēmums oficiāli netiek vainots pārkāpumā, kā arī tas, ka paziņojums par iebildumiem nav nosūtīts minētajam meitasuzņēmumam, nav pārkāpums, kas varētu apdraudēt šīs grupas mātesuzņēmumu tiesības uz aizstāvību.

63. Prasītājas tomēr apgalvo, ka tas esot citādi gadījumā, ja meitasuzņēmuma, kas tieši piedalījies aizliegtas vienošanās darbībās, dokumentācija vairs nav pieejama tā mātesuzņēmumiem. Šajā ziņā tās apgalvo, ka šādā situācijā tiesību uz aizstāvību pārkāpumu esot izraisījis tas, ka tās nevarēja izmantot iespējamus attaisnojošus elementus, kurus būtu varējis iesniegt meitasuzņēmums.

64. Mani šis arguments nepārliecina.

23 Šajā tiesību normā ir paredzēts, ka pirms lēmuma, ar kuru tiek konstatēts pārkāpums, pieņemšanas Komisija personām, uz kurām attiecas process, sniedz iespēju paust savu viedokli par Komisijas iebildumiem.

24 Spriedumi, 2009. gada 3. septembris, *Papierfabrik August Koehler* u.c./Komisija (C-322/07 P, C-327/07 P un C-338/07 P, EU:C:2009:500, 38., kā arī 39. punkts), un 2009. gada 10. septembris, *Akzo Nobel* u.c./Komisija (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 57. punkts).

25 Spriedums, 2009. gada 10. septembris, *Akzo Nobel* u.c./Komisija (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 57. punkts). Šī prasība ir arī izskaidrota Komisijas procedūru rokasgrāmatā par LESD 101. un 102. panta piemērošanu [5.(1). punkts, 116. lpp.], uz kuru prasītājas atsaucas: "While the subject of the competition rules is an "undertaking", each legal entity that may be liable for the infringement within the undertakings must individually receive, as an addressee, [a Statement of Objections] [..] It is therefore important to make sure that the [Statement of Objections] is addressed to all possible legal entities (parent companies and subsidiaries) that may be held jointly and severally liable for the infringement [..] The final decision cannot be addressed to legal entities which, although they may be considered to be responsible for the infringements, were not an addressee of the [Statement of Objections]".

26 Šajā ziņā skat. spriedumus, 1983. gada 7. jūnijs, *Musique Diffusion française* u.c./Komisija (no 100/80 līdz 103/80, EU:C:1983:158, 10. punkts), un 2009. gada 3. septembris, *Papierfabrik August Koehler* u.c./Komisija (C-322/07 P, C-327/07 P un C-338/07 P, EU:C:2009:500, 36. punkts).

27 Skat. šo secinājumu 52. punktu.

65. Manuprāt, prasītājas kļūdaini atsaucas uz Tiesas judikatūru attiecībā uz attaisnojošu pierādījumu elementu izpaušanu, it īpaši norādīdamas uz spriedumu *Solvay*/Komisija [28].

66. Šī judikatūra [29] attiecas uz piekļuvi attaisnojošiem elementiem Komisijas lietas materiālos. Prasītāju arguments šajās apelācijas sūdzībās ir nevis par piekļuvi Komisijas lietas materiāliem, nedz arī citiem elementiem, kurus Komisija apkopojusi administratīvajā procesā [30], bet gan par piekļuvi elementiem, kuri varēja būt Komisijas rīcībā, ja *LPD* grupa tos būtu iesniegusi.

67. Vēlos norādīt, ka procedūras konkurences jomā paredz Komisijai pierādījumu iegūšanas līdzekļus, kā arī noteikumus par piekļuvi lietas materiāliem, kas ļauj attiecīgajiem lietas dalībniekiem iepazīties ar Komisijas rīcībā esošajiem elementiem [31].

68. Šajā lietā, kā tas izriet no sprieduma lietā *LGE* 92. punkta un sprieduma lietā *Philips* 97. punkta, Komisija pieprasīja informāciju no *LPD* grupas sabiedrībām un veica pārbaudes šīs grupas telpās. Šādos apstākļos, ja prasītājas uzskatīja, ka Komisijas izmeklēšanas darbības attiecībā uz *LPD* grupu nav pietiekamas, tām bija jāuzņemas iniciatīva lūgt Komisiju noteikt citus atbilstīgus pasākumus, lai savāktu attiecīgos šīs grupas rīcībā esošos materiālus.

69. Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Vispārējā tiesa attiecībā uz pamatiem, kas izklāstīti sprieduma lietā *LGE* 68.–83. punktā un sprieduma lietā *Philips* 91.–97. punktā, pamatoti ir noraidījusi katras no prasītājām argumentu par to, ka Komisija, nenosūtīdama paziņojumu par iebildumiem *LPD* grupai, ir pārkāpusi to tiesības uz aizstāvību.

70. Turklāt, pat ja varētu būt šaubas par to, vai pamatojums, kas izklāstīts sprieduma lietā *LGE* 68.–83. punktā un sprieduma lietā *Philips* 91.–97. punktā, pilnībā atbilst prasītāju argumentiem pirmajā instancē, kā arī par to, vai sprieduma lietā *LGE* 83. punktā pamats pirmajā instancē ir pamatoti noraidīts nevis kā nepamatots, bet kā nelietderīgs, šāds iespējams iebildums, kas skar pārsūdzēto spriedumu pamatojumu, nevarētu izraisīt to atcelšanu, jo attiecīgo pamatu noraidīšana katrā ziņā šķiet pamatota iepriekš norādīto iemeslu dēļ [32].

71. Visbeidzot, attiecībā uz prasītāju argumentiem, kas attiecas uz pārsūdzēto spriedumu pamatojumu par prasību visiem uzņēmumiem nodrošināt pienācīgu dokumentāru pierādījumu saglabāšanu, lai varētu izsekot to darbībai (sprieduma lietā *LGE* 86.–89. punkts un sprieduma lietā *Philips* 97. punkts), vēlos norādīt – kā izriet no Vispārējās tiesas iepriekš minētajos punktos izmantotajiem izteicieniem "katrā ziņā" un "turklāt" –, ka šie iebildumi ir vērsti pret pārsūdzēto spriedumu liekajiem pamatiem un tādējādi nav lietderīgi.

Secinājumi Ņemot vērā iepriekš minēto, es ierosinu Tiesai kā nepamatotus noraidīt pirmo apelācijas sūdzības pamatu, ko *LG Electronics Inc.* izvirzījusi par Vispārējās tiesas 2015. gada 9. septembra spriedumu lietā *LG Electronics*/Komisija (T-91/13, nav publicēts, EU:T:2015:609), kā arī otro apelācijas sūdzības pamatu, ko *Koninklijke Philips Electronics NV* izvirzījusi par Vispārējās tiesas 2015. gada 9. septembra spriedumu lietā *Philips*/Komisija (T-92/13, nav publicēts, EU:T:2015:605).

28 Spriedums, 2011. gada 25. oktobris (C-109/10 P, EU:C:2011:686, 62. un 64. punkts, kā arī tajos minētā judikatūra). Saskaņā ar šo judikatūru, ja nav izpausts attaisnojošs dokuments, tad, lai tiktu konstatēts tiesību uz aizstāvību pārkāpums, pietiek, ka attiecīgā persona pierāda, ka tā nav varējusi izmantot minētos attaisnojošos dokumentus savai aizstāvībai.

29 2011. gada 25. oktobra spriedums *Solvay*/Komisija (C-109/10 P, EU:C:2011:686) attiecās uz Komisijas lietas materiālos trūkstošajiem dokumentiem, kuriem *Solvay* nebija piekļuves un kuri – kā to pati Komisija bija atzinusi – varēja ietvert aizstāvībai būtisku informāciju.

30 Attiecībā uz iespējamiem attaisnojošiem elementiem, kas ietverti atbildēs uz paziņojumu par iebildumiem citām šajā procesā iesaistītajām personām, skat. spriedumus, 2011. gada 16. jūnijs, *Solvay*/Komisija (T-186/06, EU:T:2011:276, 225. punkts), un 2011. gada 16. jūnijs, *Bavaria* /Komisija (T-235/07, EU:T:2011:283, 119. un 249.–251. punkts).

31 Attiecīgi Regulas Nr. 1/2003 18.–21. pants un 27. panta 2. punkts.

32 Skat. šo secinājumu 58.–69. punktu, kā arī spriedumus, 1998. gada 2. aprīlis, Komisija/*Sytraval* un *Brink's France* (C-367/95 P, EU:C:1998:154, 47. punkts), un 2003. gada 30. septembris, *Biret International*/Padome (C-93/02 P, EU:C:2003:517, 60. punkts).